

Ба Шурои диссертатсионии 6D.КОА-003
назди Донишгоҳи миллии Тоҷикистон
(суроға 734025, ш. Душанбе, маҳаллаи
Буни Ҳисорак, шаҳраки донишҷӯён,
бинои таълимии 7, ауд. 102)

ТАҚРИЗИ

муқарризи расмӣ, доктори илмҳои иқтисодӣ, дотсент, мудири кафедраи менеҷменти байналмилалӣ Академияи идоракунии назди Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон – Қодирова Гулмо Толибовна ба диссертатсияи Раҳматзода Мавзунаҳон Даврон дар мавзуи «Мукамалгардонии методикаи ташкили баҳисобгирӣ ва аудити сармояи худӣ» барои дарёфти дараҷаи илмӣ номзади илмҳои иқтисодӣ аз рӯйи ихтисоси 08.00.08 – Баҳисобгирии муҳосибӣ ва аудит

Мутобиқати диссертатсия ба ихтисосҳо ва самтҳои илм, ки аз рӯйи онҳо диссертатсия ба ҳимоя пешниҳод шудааст. Диссертатсияи Раҳматзода Мавзунаҳон Даврон дар мавзуи «Мукамалгардонии методикаи ташкили баҳисобгирӣ ва аудити сармояи худӣ», барои дарёфти дараҷаи илмӣ номзади илмҳои иқтисодӣ аз рӯйи ихтисоси 08.00.08 – Баҳисобгирии муҳосибӣ ва аудит ба бандҳои зерини Феҳристи шиносномаи ихтисоси КОА 08.00.08 – Баҳисобгирии муҳосибӣ, аудит, махсусан, бандҳои 1.1. Парадигмаҳои ибтидоӣ, концепсияҳои асосӣ, принципҳои бунёдӣ, постулатҳо ва қоидаҳои баҳисобгирии муҳосибӣ; 1.3. Асосҳои методологӣ ва вазифагузориҳои мақсадноки баҳисобгирии муҳосибӣ; 1.7. Баҳисобгирии муҳосибӣ (молиявӣ, идоракунӣ, андозӣ, корпоративӣ ва ғайра) дар корхонаҳои шаклҳои ташкилию ҳуқуқияшон гуногун, ҳамаи соҳаҳо ва сатҳҳо; 3.2. Асосҳои назариявӣ ва методологӣ, вазифагузориҳои мақсадноки аудит, назорат ва бозрасӣ; 3.9. Рушди методологӣ ва комплекси методҳои аудит, назорат ва бозрасӣ мувофиқ аст.

Мубрамияти мавзуи диссертатсия. Дар шароити гузариш ба иқтисодиёти бозорӣ ва рушди босуръати он, мураккаб гардидани бизнес-моделҳо, пуршиддати талаботи батанзимдарорӣ ва афзоиши интизориҳои истифодабарандагон иттилооти молиявӣ, муаммои рушди методикаи баҳисобгирии муҳосибӣ ва аудити сармояи худӣ аҳамияти махсусро ба худ касб мекунад. Дар баробари ин, ҷараёни ислоҳоти низоми миллии баҳисобгирии муҳосибӣ мувофиқи талаботи стандартҳои байналмилалӣ ҳисоботи молиявӣ (СБҲМ) андешидани тадбирҳои иловагии мушаххасро тақозо мекунад.

Дар шароити имрӯзаи рушди баҳисобгирии муҳосибӣ дар корхонаҳои муосир ташкили баҳисобгирии муҳосибӣ ва инъикоси сармояи худӣ дар ҳисоботи молиявӣ яке аз муаммоҳои хеле мушкили илмӣ иқтисодӣ ба шумор меравад, зеро аз пешбурди дурусти он ва алоқамандии ахбороти марбута бо таъминоти иттилоотии

истифодабарандагони берунӣ ва дохилии ҳисоботи молиявӣ вобастагӣ дошта, имкониятҳои молиявии корхонаро дар ояндаи наздик ва дур муайян мекунад.

Дар таҳқиқоти мавҷуда мафҳуми «сармояи худӣ» васеъ ва мазмунан гуногун шаҳр дода шуда, дар адабиёти ватанӣ ва хориҷӣ шарҳу тафсири моҳият, банизомдарорӣ, тартиби баҳисобгирӣ, инъикос ва тавзеҳоти унсурҳои сармояи худӣ дар ҳисоботи молиявӣ, интиҳоби нишондиҳандаҳои тавсифкунандаи он гуногун буда, дар баробари ин ба таври кофӣ асоснок карда нашудаанд. Инчунин, ҷараёни санҷиши аудитори сармояи худӣ ба таҷриба ва фаҳмиши аудиторон асос ёфта, асоси илмӣ он коркарда нашудааст. Бар замми ин, ҳалли масъалаҳои назариявӣ ва амалияи мукамалгардонии методикаи баҳисобгирӣ ва аудити сармояи худӣ дар шароити корбурди СБҲМ ва рақамикунонии иқтисодиёт бояд ба ташаккули иттилооте равона карда шавад, ки он ба қабули қарорҳои идоракунӣ на танҳо ҷиҳати ба ҳадди ақал расонидани арзиши дороиҳои соф, балки ба ҳадди ақал расонидани арзиши корхона дар оянда шароит фароҳам оварда, тавзеҳи иттилоотро дар бораи ҳаракати сармояи худӣ таъмин намояд. Ҳамзамон, сатҳи нокифояи омӯзиши масъалаи мазкур дар шароити иқтисоди рақамӣ, баҳсталаб будани баъзе паҳлуҳои баҳисобгирии унсурҳои сармояи худӣ, инъикоси онҳо дар ҳисоботи молиявӣ ва тартиби гузаронидани аудити сармояи худӣ мубрами мавзӯи мазкурро асоснок менамояд. Бинобар ин, гузаронидани таҳқиқот дар ин самт ба фикри мо, хеле муҳим ва саривақтӣ буда, коркарди асосҳои концептуалӣ ва ҷанбаҳои амалии ташкили баҳисобгирӣ ва аудити сармояи худиро тақозо мекунад ва ин омил дар баробари худ интиҳоби мавзӯи таҳқиқотро муайян кардааст.

Асоснокӣ ва этимоднокии хулосаҳо ва тавсияҳои дар диссертатсия зикршуда. Дарҷаи этимоднокии натиҷаҳои таҳқиқоти илмӣ дар диссертатсия бо истифодаи усулҳои махсус дар рафти гузаронидани таҳқиқот, мубрамияти этимоднокии маълумоти бадастовардашуда, миқдори кофии маводи таҳқиқотӣ, коркарди омории маълумот, натиҷаҳои корҳо ва интишорот дар конференсҳои ҷумҳуриявӣ ва байналмилалӣ илмӣ тасдиқи худро ёфтааст. Хулосаҳо ва тавсияҳо ба таҳлили илмӣ натиҷаҳои таҳқиқоти назариявӣ ва таҷрибавӣ асос ёфтаанд. Ҳамчунин аз ҷониби муаллиф дар асоси ҷамъбасткунӣ ва таҳлили маводи воқеӣ аз муҳосиботи корхонаҳои саноатӣ саҳомӣ пешниҳодҳои назариявӣ ва тавсияҳои амалӣ оид ба мукамалгардонии методикаи ташкили баҳисобгирӣ ва аудити сармояи худӣ дар шароити истифодаи СБҲМ коркард гардидааст.

Дарҷаи навгонии натиҷаҳои дар диссертатсия бадастомада ва нуктаҳои илмӣ, ки барои ҳимоя пешниҳод мешаванд. Натиҷаҳои таҳқиқот, ки ҳамчун навгонҳои илмӣ дар диссертатсия пешниҳод карда шудаанд ва дар шакли хулоса ва тавсияҳо баён гардидаанд, бо гузаронидани таҷрибаҳо, санҷиши дақиқии маълумот, таҳлили маълумот, коркарди омории натиҷаҳои таҳқиқот, коркарди методикаи ташкили баҳисобгирӣ ва аудити сармояи худии субъектҳои хоҷагидор

дар шароити истифодаи СБХМ ва таҳияи тавсияҳои амалӣ оид ба такмили методика ва ташкили баҳисобгирӣ ва аудити сармояи худӣ, тибқи талаботи СБХМ тасдиқи худро ёфтаанд.

Навгонии илмӣ дар асоснок намудани ҷанбаҳои назариявӣ ва ташкили баҳисобгирӣ ва аудити сармояи худии субъектҳои хоҷагидор дар шароити истифодаи СБХМ иборат мебошад. Ба муқаррароте, ки унсурҳои навгонии илмиро ифода мекунанд, дохил мешаванд:

✓ таҳлили комплекси равишҳои илмӣ ба тафсири моҳияти сармояи худӣ дар асарҳои муҳаққиқони рус ва олимони хориҷӣ анҷом дода шуда, ки дар асоси он: концепсияи мукаммали инъикоси сармояи худӣ дар баҳисобгирии муҳосибӣ ташаккул ёфтааст; таърифи мафҳуми мазкур пешниҳод шудааст: сармояи худӣ фарқи байни маҷмуи дороиҳо ва уҳдадориҳои корхонаро, ки ба соҳибони он тааллуқ доранд ва дар оянда ба иқтисодиёт ғоида меоранд, ифода мекунад.

✓ заминаҳои меъёрӣ-ҳуқуқии танзими баҳисобгирии сармояи худӣ дар санади меъёрӣ-ҳуқуқӣ амиқ муқаррар гардида, оид ба тартиби баҳисобгирии ташаккул, ҳаракат, тағйирёбии тартиби инъикос ва эътироф намудани ҷузъиёти сармояи худӣ дар ҳисоботи молиявӣ ва ба талаботи стандартҳои байналмилалӣ мувофиқат намудани онҳо, тавсияҳои амалӣ пешниҳод карда шудаанд;

✓ дар асоси омӯзиши таҷрибаи хориҷии баҳисобгирии сармояи худӣ, самтҳои ташаккули ҷузъҳои сармояи худӣ, аз ҷумла тартиби бозхаридаи саҳмияҳои худӣ, пардохти андозҳои мавқуфгузошташуда, азнавбаҳодиҳии дороиҳои ғайригардон, грантҳои сармоягузорӣ ва имтиёзҳои махсуси андозӣ, самтҳои истифодабарии он дар амалия тавсия дода шудааст;

✓ ҳолати имрӯзаи ташкили баҳисобгирии сармояи худӣ таҳлил гардида, модели таъминоти ташкилӣ-методии баҳисобгирии сармояи худӣ коркард шудааст. Инчунин, пешниҳод гардидааст, ки ба ҳисоби 33010 «Саҳмияҳои оддӣ» ва 33020 «Саҳмияҳои имтиёзнок», ҳисоби тартиби сеюми таҳлилӣ, барои ҳисобгирии саҳмияҳои эълоншуда, вале паҳннашуда, ҳисоби контрпассивии тартиби дуюм 33091 «Саҳмияҳои эълоншудаи паҳннашуда» кушода шаванд; усули ташкил ва пешбурди баҳисобгирӣ дар ин ҳисобҳо асоснок пешниҳод гардидааст;

✓ Таҷрибаи ошкор кардани маълумот ва таҳлили интиқодии он дар бораи сармояи худӣ гузаронида шуд, ки дар ҷараёни он:

➤ тарафҳои қавӣ ва заифи пешниҳоди маълумот, бо назардошти муайян кардани ҷанбаҳои мушкили ифшои иттилоот муайян карда шуданд;

➤ тавсияҳои методӣ оид ба такмили ҳисобот дар асоси низомнокии рӯйхати шарҳҳои ҳатмӣ ба моддаҳои сармояи худӣ таҳия карда шуданд;

➤ маҷмуи чораҳо оид ба мутобиқсозии ҳисобот ба талаботи СБХМ пешниҳод карда шудааст, ки шакли такмилёфтаи пешниҳоди маълумотро дар заминаи шарҳи васеи таҳлили он дар бар мегирад.

✓ сарчашмаи иттилоотии аудити сармояи худӣ аз рӯйи унсурҳои асосии он ба низом дароварда шуда, роҳҳои мукамалгардонии таъминоти иттилоотии ҷараёни аудити сармояи худӣ дар асоси санадҳои меъёрию ҳуқуқӣ,

сабткунакҳои баҳисобгирии таркибӣ ва таҳлилӣ, ҳисоботи молиявӣ, иттилооти ғайриҳисобгирӣ асоснок ва коркард шудааст;

✓ роҳҳои таҳлилӣ, ҳисоботи молиявӣ, иттилооти ғайриҳисобгирӣ асоснок ва коркард шуда, такмилдиҳии асосҳои ташкилии методикаи аудити сармояи худӣ бо муайян кардани давраҳои асосии санҷиши аудитори сармояи худӣ, тарҳи объектии аудити сармояи худӣ дар боҳамалоқамандӣ коркард гардида, расмиёти мушаххаси аудиторӣ ҳангоми гузаронидани аудити сармояи худӣ пешниҳод шудааст.

Дар боби якум «Асосҳои назариявии ташкили баҳисобгирии сармояи худӣ» асосҳои назариявии мафҳуми «сармояи худӣ» ҳамчун категорияи иқтисодӣ ва объекти баҳисобгирӣ ва аудит таҳқиқ карда шуда, танзими меъёрӣ-ҳуқуқии баҳисобгирӣ ва аудити сармояи худӣ, таҳқиқоти таҷрибаи байналмилалӣ баҳисобгирии сармояи худӣ мавриди омӯзиш қарор дода шудааст.

Яке аз натиҷаҳои назаррас дар диссертатсия он мебошад, ки муаллиф заминаҳои меъёрию ҳуқуқӣ, асарҳои илмӣ ва нуқтаи назари олимони оид ба сармояи худӣ ҳадафи омӯзиш қарор дода, ба хулоса омадааст, ки дар доираи нуқтаи назари назарияи гуногуни сармоя се самтро ҷудо намдан мумкин аст (саҳ. 15), инчунин қайд мекунад, ки дар доираи ин самтҳо ҳаҷм ва динамикаи тағйирёбии сармояро танҳо дар асоси маълумоти тавозун имкони муайян намудан вучуд дорад (саҳ. 16).

Муаллиф қайд мекунад, ки стандартҳои байналмилалӣ ҳисоботи молиявӣ дар асоси консепсияи сармоя принципҳои ташаккули ҳисоботи молиявиро оиди сармояи худӣ муайян менамояд ва дуруст қайд мекунад, ки тибқи баъзе унсурҳои консепсияи нигоҳдории сармояи молиявӣ аз консепсияи нигоҳдории сармояи ҷисмонӣ тафовутӣ ҷиддӣ дорад (саҳ. 19).

Дар асоси таҳлили ақидаҳои олимону муҳқиқон муаллиф таърифи мукамалгардидаи сармояи худиро пешниҳод намудааст (саҳ. 23), ки он чор хосияти сармояи худиро фаро мегирад.

Диссертант ҷаҳд кардааст, ки дар зербоби 1.2 ҷабҳаҳои танзими меъёрӣ-ҳуқуқии баҳисобгирӣ ва аудити сармояи худиро омӯхта, ҷамъбаст намояд ва ақидаи худро низ оид ба ин масъала баён кунад. Дар ин қисмати таҳқиқотунвонҷӯ дар заминаи таҳқиқи санадҳои меъёрии ҳуқуқии умумӣ ва махсус, ки ташкили баҳисобгирии сармояи ҷаҳонии корхонаро (фирма, ширкат) танзим менамоянд (расми 1.2.1, саҳ. 32), кӯшидааст мушкilotи мавҷударо дар танзими меъёрию ҳуқуқии баҳисобгирии сармоя ва ҷузъиётҳои алоҳидаи он ошкор намояд (саҳ. 45-56) ва роҳҳои мукамалгардонии санадҳои меъёрию ҳуқуқии танзимкунандаи баҳисобгирии сармояи худиро пешниҳод намояд.

Ҳамчунин дар зербоби 1.3 муаллиф таҳқиқоти таҷрибаи байналмилалӣ баҳисобгирии сармояи худиро таҳқиқ намудааст. Қайд карда шудааст, ки муҳити баҳисобгирии муҳосибӣ табиатан аз низоми идоракунии иқтисодӣ, ташкили ҳисобгирӣ ва ҳисобот аз талаботи қонунгузориҳои кишвар, низоми андозбандӣ, санадҳои меъёрӣ,

дастурамалҳои соҳавӣ сарчашма мегирад ва он инъикосгари расму русуми миллӣ ва анъанаҳои хоси пешбурди баҳисобгирӣ мебошад (саҳ. 51) ва хусусияти мазкур ба ташаккули иттилоот оид ба сармояи худӣ дар ҳисобгирӣ ва ҳисоботи молиявӣ таъсиргузор мебошад.

Диссертант дуруст қайд мекунад, ки новобаста аз модели амалкунандаи баҳисобгирӣ ба ҷой доштани тафовут миёни унсурҳои таркибии сармояи худӣ ва моддаҳои ҳисоботи молиявӣ омили асосии зерин таъсир мерасонанд:

Пеш аз ҳама, коркарди стандартҳои миллии баҳисобгирӣ дар заминаи СБҲМ, дуюм, техникаи пешбурди баҳисобгирӣ, яъне нақшаи ҳисобҳо, сеюм, таъминоти барномавии баҳисобгирии муҳосибӣ, чорум, сатҳи омодагии касбӣ ва анъанаҳои устуворгаштаи пешбурди баҳисобгирӣ, ва ниҳоят панҷум, таҳияи ҳисоботи молиявӣ мувофиқи талаботи СБҲМ ва ғайра. Инҳо омилҳои мебошанд, ки дар доираи як модели баҳисобгирии муҳосибӣ шумораи моддаҳои таркибии сармояи худӣ ва моддаҳои ҳисоботи молиявӣ фарқ мекунад (саҳ. 52).

Боби дуюми диссертатсия «**Такмилдиҳии методикаи ташкили баҳисобгирии муҳосибии сармояи худӣ**» ба баррасии баҳодиҳии ҳолати муосири ташкил ва методикаи пешбурди баҳисобгирии сармояи худӣ, хусусияти ташкили баҳисобгирии муҳосибии унсурҳои сармояи худӣ ва роҳҳои такмили он, баррасӣ ва тавзеҳоти иттилоот оид ба сармояи худӣ дар ҳисоботи молиявии корхонаҳои саноатӣ бахшида шудааст.

Дар зербоби 2.1 боби дуюм саҳми таҳлилҳои муаллиф арзишманд буда, диссертант доир ба масъалаи таҳилшаванда қайд мекунад, ки дар шароити муосир объектҳои муҳимми баҳисобгирӣ сармояи худӣ ба шумор рафта, масъалаҳои инъикоси унсурҳои алоҳидаи сармояи худӣ дар низоми ҳисобҳои муҳосибӣ, пешниҳоди мушаххаси онҳо дар ҳисоботи молиявӣ то ҳол коркард нашудааст (саҳ. 63). Вобаста ба ин, муаллиф таъминоти ташкилӣ-методии баҳисобгирии сармояи худӣ аз заминаи меъёрию ҳуқуқии баҳисобгирии сармояи худиро коркард кардааст (саҳ. 69), ки фановариҳои рақамӣ, заминаҳои меъёрию ҳуқуқии ташкили баҳисобгирии сармояи худӣ, баҳисобгирии таҳлилӣ ва таркибии сармояи худӣ ва ташаккули иттилоот оид ба сармояи худиро дар бар мегирад. Дар ин росто, муаллиф дуруст қайд намудааст, ки дар аксари корхонаҳои ватанӣ баҳисобгирии сармояи худӣ ба таври мукамал ва мутобиқи СБҲМ ба роҳ монда нашудааст. Вобаста ба ин диссертант амсилаи баҳисобгирии сармояи худиро мутобиқи СБҲМ коркард кардааст (саҳ. 71), ки чор зинаи ташкили баҳисобгирии сармояи худиро ифода мекунад.

Яке аз натиҷаҳои амалии арзишманди диссертатсия дар он зоҳир мегардад, ки муаллиф барои баланд бардоштани сатҳи иттилоотонии баҳисобгирии муҳосибӣ ва ҳисобот, ҳамзамон бо мақсади идоракунии сармояи худӣ аз ҷониби мақомоти идоракунии ҷамъияти саҳомӣ ба ҳисобҳои 33010 «Саҳмияҳои оддӣ» ва 33020 «Саҳмияҳои имтиёзнок»

ҳисобҳои тартиби сеюми таҳлилӣ (бо нишон додани ному насаби иштирокчи (саҳмдор) дар асоси феҳристи соҳибмулкони кушоданро ба мақсад мувофиқ мешуморад. Дар ин раванд, ба ҳисобҳои 33010 «Саҳмияҳои оддӣ» ва 33020 «Саҳмияҳои имтиёзнок» ҳисобҳои тартиби сеюм аз рӯи намуди саҳмияҳои паҳнкардашудаи барориши муайян ва ҳисоби баҳисобгирии таҳлилӣ аз рӯи соҳибмулкони саҳмияҳои паҳнкардашуда тибқи феҳристи саҳмдорон кушода мешавад (саҳ. 73).

Ҳамчунин дар доираи ин зербоби рисола пешниҳоди муаллиф оиди боҳамалоқамандии баҳисобгирии сармояи худӣ ва нишондиҳандаҳои ҳисоботи молиявӣ (расми 2.1.5) аҳамияти методӣ ва амалӣ дорад (саҳ. 76). Он собит месозад, ки боҳамалоқамандии баҳисобгирии сармояи худӣ ва ҳисоботи молиявӣ тавассути инъикоси маълумоти дар низоми баҳисобгирӣ ҷамъовардашуда амалӣ карда мешавад.

Дар зербоби 2.2 муаллиф ба масъалаҳои тақмили методикаи баҳисобгирии унсурҳои сармояи худӣ ва тағйирёбии онҳо диққат додааст. Дар асоси таҳлили санадҳои меъёрии ҳуқуқии амалкунандаи танзими баҳисобгирии муҳосибии сармояи худӣ муаллиф қайд менамояд, ки дар ин санадҳо таркиби якхелаи баҳисобгирии унсурҳои сармояи худӣ нишон дода нашудааст. Бинобар ин, ворид намудани тағйиру иловаҳо ба санадҳои меъерӣ ва тартиби пешбурди баҳисобгирии сармояи иловагӣ пешниҳод карда шудааст (саҳ. 89). Ҳамзамон, низоми тақмилёфтаи ҳисобҳои таҳлилӣ барои баҳисобгирии муфассали амалиёт бо сармояи иловагӣ ва захиравӣ пешниҳод карда шуда (саҳ. 91), тартиби инъикоси маълумот дар ҳисоби 33100 «Сармояи иловагӣ» (саҳ. 91), инчунин тартиби баҳисобгирии сармояи захиравӣ (саҳ. 94) ва ба ҳисоби 33210 «Ҷоидаи тақсимнашудаи солҳои гузашта» кушодани зерҳисобҳои 33211 «Даромади тақсимнашуда», 33212 «Ҷойдҳои тақсимнашуда дар муомилот», инчунин кушодани ҳисобҳои 33230 «Даромади тақсимнашудаи истифодашуда», 33240 «Зарари пӯшиданашудаи солҳои гузашта» асоснок шуда, методикаи баҳисобгирии ҷоидаи тақсимнашуда (зарари пӯшонданашудаи) корхонаҳо коркард (саҳ. 94-95) ва таҳия карда шудааст.

Дар зербоби 2.3 рисолаи диссертатсионӣ муаллиф тавзеҳоти иттилоот оид ба сармояи худӣ дар ҳисоботи молиявии корхонаҳои саноатро таҳлил намудааст. Дар робита ба ин, тавре муаллиф дуруст қайд мекунад, аз лиҳози қонунгузорӣ ҳуҷҷати меъерӣ-ҳуқуқие мавҷуд нест, ки тартиб додани ҳисоботи молиявии вобаста ба иттилоот оид ба сармояи худӣ ташаккулёфта ро ба танзим дарорад. Дар ин рост, муаллифи диссертатсия дуруст қайд менамояд, ки заминаҳои танзими меъерии ҳуқуқии баҳисобгирии муҳосибӣ ва пешниҳоди ҳисоботи молиявӣ ба таъминоти иттилооти идоракунии сармояи худии корхона таъсир мерасонад. Ҳамзамон, заминаҳои танзими меъерии ҳуқуқии баҳисобгирии муҳосибӣ ва ташаккули ҳисоботи молиявиро дар қисмати иттилоот оид ба сармояи худӣ, дар доираи ду сатҳи ҳуҷҷатҳо тавзеҳ додан мумкин аст. Ба ин дохил мешавад номгуии санадҳои меъерии ҳуқуқии танзимкунандаи сатҳи ҷумҳуриявӣ ва дохилии субъекти иқтисодӣ, ки тартиб

ва принсипҳои ташаккул ва истифодабарии сармояи худиро танзим менамояд (саҳ. 98).

Нуктаи дигари пешниҳодшавандаи диссертатсия, ки аҳаммияти амалӣ ва методӣ дорад, аз рӯи чор модда инъикоси намудани моддаи фоидаи тақсимнашуда (зарарҳои ҷамъшуда) дар ҳисобот оид ба ҳолати молиявӣ, аз ҷумла «Фоидаи тақсимнашуда (зарарҳои соқитношуда) солҳои гузашта», «Фоидаи тақсимнашуда (зарарҳои ҷамъшуда)-и соли ҳисоботӣ», «Пардохти суд аз фоидаи давраи ҳисоботӣ» ва «Фоидаи софи ба афзоиши сармоя равонгардида» (бо нишонаи «тарҳ» ҳамчун моддаи мутақобил ба моддаи «Фоидаи тақсимнашуда» нишон дода мешавад) (саҳ. 104) мебошад. Инчунин, ҷудо намудани унсурҳои сармояи худии корхона дар ҳисобот оид ба ҳолати молиявӣ (ҷадвали 2.3.2, саҳ. 105) бо мушаххас намудани ҳаҷм ва моддаҳои ҳисоботи молиявӣ сифати иттилооти дар ҳисоботи молиявӣ тавзеҳшаванда баланд бардошта шуда, сатҳи иттилоотнокии шакли ҳисобот таъмин карда мешавад.

Таҳқиқоти анҷомдодашуда аз ҷониби муаллиф дар зербоби мазкур собит менамояд, ки аз пурра пешниҳод накардани маълумот дар бораи ҷузъиёти сармояи худӣ раванди қабули қарорҳои идоракунӣ вобаста ба идоракунии сармояи худӣ аз тарафи истифодабарандагони манфиатдор, махсусан саҳмдорон ва соҳибмулкони мушкил гардида, барои гирифтани тавзеҳот вақти иловагиро талаб мекунад (саҳ. 112). Аз ин рӯ, ба ақидаи унвонҷӯ номгӯи маълумоти тавзеҳшаванда дар ҳисобот оид ба ҳолати молиявӣ ва ҳисобот оид ба тағйирёбии сармояи худӣ бояд доираи зиёди иттилоотро дар бораи сармояи худӣ фаро гирад. Вобаста ба ин, аз ҷониби муаллиф номгӯи мукамалгардонидашудаи маълумоти тавзеҳшаванда дар ҳисобот оид ба ҳолати молиявӣ ва ҳисобот оид ба тағйирёбии сармояи худӣ дар як шакли умумикардашуда пешниҳод шудааст, ки қобили дастгирӣ аст (саҳ. 115).

Дар боби сеюми рисола - **«Рушди методикаи санҷиши аудитории сармояи худӣ»** масоили ташаккули сарчашмаҳои иттилоотии аудити сармояи худӣ, мукамалгардонии методикаи гузаронидани санҷиши аудитории сармояи худӣ мавриди баррасӣ ва коркард қарор гирифтааст. Дар ин боби рисола самтҳои асосии гузаронидани аудити сармояи оинномавӣ ва унсурҳои алоҳидаи он мавриди таҳқиқ қарор дода шуда, сарчашмаҳои иттилоотии аудити сармояи худӣ баррасӣ гадидааст. Муаллиф дуруст ибрози ақида менамояд, ки таъиноти гуногуни унсурҳои сармояи худӣ, коркарди методикаи мувофиқи баҳисобгирии ташаккул ва истифодабарии ҳар як унсури алоҳидаи сармояи худиро талаб мекунад. Пешбурди баҳисобгирии алоҳидаи унсурҳои сармояи худӣ дар вақти гузаронидани санҷиши аудиторӣ зарурати дида баромадани заминаи иттилоотии ин унсурҳоро пешбинӣ мекунад (саҳ. 118).

Саҳми дигари назаррас ва арзишмандии муаллифи диссертатсия дар он мебошад, ки вобаста аз унсурҳои таҳқиқкардашудаи сармояи

оинномавӣ сарчашмаи иттилоотии аудити сармояи худӣ аз рӯи унсурҳои асосии он коркард ва пешниҳод карда шудааст (саҳ. 130), ки он санадҳои меъёрию ҳуқуқӣ, сабткунакҳои баҳисобгирии таҳлилий ва таркибии сармояи худӣ, инчунин иттилооти ғайриҳисобگیرӣ ва маълумоти иловагиро вобаста ба сармояи ҷамъият фаро мегирад.

Дар зербоби 3.2 муаллиф мукамалгардонии методикаи гузаронидани санҷиши аудитории сармояи худиро [расми 3.2.1] коркард намуда, амсилаи методикаи объектии аудити унсурҳои сармояи худиро таҳия намудааст (136), ки он дар гузаронидани санҷиши аудиторӣ аз рӯи объектҳои пешниҳоднамудаи аудити сармояи худӣ сифати баланди ҳисоботи аудиторию оид ба натиҷаҳои санҷиши сармояи худӣ таъмин менамояд. Инчунин, дар натиҷаҳои таҳқиқоти анҷомдодашуда давраҳои гузаронидани аудити сармояи худӣ мувофиқи талаботҳои СБА муқаррар карда шуда (саҳ. 138), пайдарпайии иҷрои онҳо бо мақсади баланд бардоштани сифати аудити анҷомдодашуда дар асоси таҷрибаи ташкилотҳои аудиторӣ барои самаранок гузаронидани аудити сармояи худӣ ва татбиқи фанованиҳои рақамӣ асоснок карда шудааст.

Пешниҳоди муаллиф вобаста ба самти асосӣ, объект ва методи аудит, инчунин расмиёти аудиторӣ дар рафти гузаронидани аудити сармояи худӣ аҳаммияти методӣ ва амалӣ дошта (саҳ. 142), расмиёти аудитории пешниҳодшуда ташкили сарфакоронаи ҷараёни аудити унсурҳои сармояи худиро таъмин намуда, ба аудитор имконият медиҳад, ки самтҳои асосӣ, объектҳо, методҳои ташкили гузаронидани санҷиши аудитории сармояи худиро таҳия намояд ва инчунин сифати баланди иҷрои супориши аудиторию таъмин намояд.

Дар баҳши хулосаи кори диссертатсионӣ натиҷаҳои асосии таҳқиқот ҷамъбаст гардида, тавсияҳои мушаххас оид ба ташкили баҳисобگیرӣ ва аудити сармояи худӣ пешниҳод гардидааст.

Асоснокӣ ва эътимоднокии хулосаҳо ва тавсияҳои дар диссертатсия зикршуда. Диссертант бо истифода аз усул ва методҳои таҳқиқоти роиҷ ва дахлдор ба мавзӯ ва масъалаҳои таҳқиқшаванда як силсила муаммоҳои назариявӣю амалии баҳисобگیرӣ ва аудити сармояи худиро ҳаллу фасл кардааст. Асосноккунии ҷанбаҳои назариявӣ ва ташкилию методии баҳисобگیرӣ ва аудити сармояи худӣ, инъикоси амалиёт бо сармояи худӣ ва унсурҳои алоҳидаи он дар ҳисобҳо, шарҳи иттилоот оид ба ҳаракати сармояи худӣ дар ҳисоботи молиявӣ, инчунин таҳияи пешниҳодҳои амалӣ оид ба самаранокии расмиётҳои санҷиши аудитории сармояи худӣ тибқи талаботи СБҲМ роҳандозӣ ва таҳқиқ шудаанд, ки шоистаи қайд мебошад.

Дар аҷаи эътимоднокии натиҷаҳои таҳқиқот дар диссертатсия бо назардошти таҳлилу арзёбиҳои гузаронидашуда, кофӣ будани ҳаҷми кори диссертатсионӣ, коркарди омории натиҷаҳои таҳқиқот, таълифоти муаллиф ва эътимоднокии натиҷаҳои таҳқиқот тасдиқ мегардад. Эътимоднокии натиҷаҳои асосии таҳқиқоти мазкур аз асосноккунии

чанбаҳои назариявӣ ва коркарди пешниҳоди амалӣ оид ба ташкили самарабахши баҳисобгирӣ ва аудити сармояи худӣ ва инчунин бо гузаронидани озмоиш, саҳеҳии иттилоот, басандагии ҳаҷми маводҳои таҳқиқотӣ, коркарди омории натиҷаҳои таҳқиқот ва интишорот тасдиқ мегардад. Хулоса ва тавсияҳо дар асоси таҳлил ва баррасии натиҷаҳои таҳқиқоти назариявӣ таҷрибавӣ асоснок карда шудаанд.

Натиҷаҳои муҳимми таҳқиқот дар фаъолияти амалии ҶСК «Қолинҳои Гулистон» (маълумотномаи №61 аз 10.12.2023), ҶДММ «Нассочи Хучанд» (маълумотномаи №74 аз 25.11.2023), ҶДММ «Суғдаудит» (маълумотномаи №7 аз 05.12.2023) истифода бурда шудааст. Инчунин, дар чараёни таълим ҳангоми омӯзиши фанҳои назарияи баҳисобгирии муҳосибӣ, баҳисобгирии молиявӣ, баҳисобгирии муҳосибӣ дар ташкилотҳои тиҷоратӣ ва ҳисоботи молиявӣ дар Донишгоҳи давлатии ҳуқуқ, бизнес ва сиёсати Тоҷикистон (маълумотномаи № 986/1 аз 18.12.2023) истифода шудааст.

Аҳаммияти илмӣ, амалӣ, иқтисодӣ ва иҷтимоии натиҷаҳои диссертатсия бо нишон додани тавсияҳо оид ба истифодаи онҳо.

Аҳаммияти илмӣ таҳқиқот. Таҳқиқоти диссертатсионӣ аз асосноккунии назариявӣ ва методӣ доир ба масоили такмилдиҳии методикаи баҳисобгирӣ ва аудити сармояи худӣ иборат мебошад. Дар заминаи ҷамъбасти назариявӣ таҳлил ва пешниҳоди тавсияҳои методикаи баҳисобгирӣ ва аудити сармояи худӣ коркард шудааст. Амсиласозии ҳаракати сармояи худӣ шароит фароҳам меорад, ки имкониятҳои низоми иттилоотии баҳисобгирии муҳосибӣ ва ҳисоботи молиявӣ васеъ гардида, инчунин хусусиятҳои нави миқдорӣ ва сифатӣ оид ба тақсимои сармояи худӣ, сармояи қарзӣ ва ҷалбшуда ба даст оварда шавад. Муқаррароти коркардашудаи назариявӣ барои тавсияҳои амалӣ оид ба такмил додани усулҳои баҳисобгирӣ ва аудити сармояи худӣ, самтҳои мукамалгардонии методикаи тавзеҳоти иттилоот оид ба ҷузъиёти сармояи худӣ дар ҳисоботи молиявӣ мувофиқи СБҲМ замина фароҳам меорад. Инчунин таҳқиқоти мазкур метавонад барои таҳқиқоти минбаъда дар самти такмилдиҳии методикаи баҳисобгирӣ ва аудити сармояи худӣ ҳамчун замина баромад намояд.

Аҳаммияти амалии таҳқиқот. Таҳқиқоти диссертатсионӣ таҳлили илмӣ амалии бисёрсолаи муаллиф ба ҳисоб рафта, барои рушди ҷанбаҳои гуногуни баҳисобгирӣ равона шудааст ва дар такмили методикаи баҳисобгирӣ ва санҷиши аудитории сармояи худии корхонаҳо мусоидат мекунад. Баъзе коркардҳо ва тавсияҳои пешниҳодгардида ҳангоми мукамалгардонии заминаҳои меъёрии баҳисобгирӣ аз ҷониби Вазорати молияи Ҷумҳурии Тоҷикистон истифода карда шуда, имкон дорад дар раванди кори ташкилотҳои аудиторӣ, аутсорсингӣ, корхонаҳои соҳаҳои гуногун истифода карда шаванд.

Аҳаммияти иқтисодии таҳқиқот дар коркарди усулҳои баҳисобгирӣ, инъикоси иттилоот дар ҳисоботи молиявӣ ва аудити ҳаракати сармояи худӣ иборат аст, ки ба афзоиши иқтисодии иттилоотӣ

барои қабули қарорҳои идоракунӣ мусоидат мекунанд. Истифодаи усулҳои коркардашудаи баҳисобгирӣ, таҳияи ҳисоботи молиявӣ ва аудити сармояи худӣ имкон фароҳам меорад, ки истифодаи мақсадноки захираҳои молиявӣ дақиқтар назорат карда шуда, самаранокии сиёсати молиявии ҷамъият бозғатимодтар арзёбӣ карда шавад.

Аҳаммияти иҷтимоии натиҷаҳои диссертатсия. Аҳаммияти иҷтимоии натиҷаҳои таҳқиқоти бадастомада дар афзоиши заминаи иттилоотӣ барои таҳлили сатҳи адолати иҷтимоӣ дар раванди тақсими даромад, захираҳои молиявӣ ва дороиҳои пулӣ байни иштирокчиёни гуногуни ҷамъияти иқтисодӣ зоҳир мегардад. Маълумоти пешниҳодшуда ба дарки механизмҳои тақсими захираҳо ва таҳлили муфассали шаффофият ва адолати иҷтимоӣ дар муҳити корпоративии ҷамъиятҳои соҳомӣ мусоидат мекунад.

Наشري натиҷаҳои диссертатсия дар маҷаллаҳои тақризшавандаи илмӣ. Доир ба мавзӯи таҳқиқоти диссертатсионӣ 16 мақолаи илмӣ дар ҳаҷми 11,2 ҷузъи ҷопӣ (аз ҷумла 7,8 ҷузъи ҷопӣ аз муаллиф) нашр гардидааст, ки аз онҳо 7 мақола дар маҷаллаҳои тақризшавандаи Ҷумҳурии Тоҷикистон интишор шудаанд.

Мутобиқати барасмиятдории диссертатсия ба талаботи ҚОА назди Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон. Диссертатсияи тақризшаванда ба меъёрҳои пешбинишуда, аз ҷумла бандҳои 31, 33, 34, 35 ва 37 Тартиби додани дараҷаҳои илмӣ (қарори Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон аз 30 июни соли 2021, №267) ҷавобгӯ буда, муқаддима ва бахшҳои он – мубрами мавзӯи таҳқиқот, дараҷаи таҳқиқи мавзӯи илмӣ, робитаи таҳқиқот бо барномаҳо (лоиҳаҳо) ва ё мавзӯҳои илмӣ, мақсад, вазифаҳо, объект ва мавзӯи таҳқиқоти диссертатсионӣ, фарзияи илмӣ таҳқиқоти диссертатсионӣ, асосҳои назариявӣ-методологӣ таҳқиқоти диссертатсионӣ, сарчашмаи маълумоти таҳқиқоти диссертатсионӣ, давраҳо ва пойгоҳи таҳқиқот, навгониҳои илмӣ таҳқиқот, нуктаҳои ба ҳимоя пешниҳодшаванда, аҳаммияти назариявӣ ва амалии таҳқиқот, дараҷаи эътимоднокии натиҷаҳои таҳқиқоти диссертатсионӣ, мутобиқати диссертатсия ба шиносномаи ихтисоси илмӣ, саҳми шахсии доктараи дараҷаи илмӣ дар таҳқиқот, тасвир ва амалисозии натиҷаҳои диссертатсия, интишорот оид ба мавзӯи диссертатсия, сохтор ва ҳаҷми он ба таври мукаммал моҳияти диссертатсияро ифода намуда, ҷиҳатҳои муҳими онро инъикос менамоянд. Меъёрҳои дигари диссертатсия вобаста ба ҳаҷм, истифодаи ҷадвал ва расмҳо, тартиби нигоҳишти феҳристи адабиёт низ риоя гардидаанд.

Автореферати диссертатсия мазмунӣ асосӣ таҳқиқотро пурра дар бар гирифта, мутобиқ ба талаботи мавҷуда таҳия гардидааст.

Эрод ва тавсияҳо. Дар диссертатсия баъзе камбудҳои ҷузъӣ ба назар мерасанд, ки ба ҷанба аз онҳо таваҷҷуҳ зоҳир намудан ба манфиати кор хоҳад буд.

1. Мавзӯи интиҳобшуда паҳлуҳои хеле гуногун дорад. Бинобар ин имкон дорад, ки муаллиф паҳлуҳои гуногуни масоили мавриди таҳқиқро боз ҳам густурдатар мавриди омӯзиш қарор диҳад.

2. Дар зербоби 1.1. ҳангоми таҳқиқи мафҳуми “сармоя” ба корҳои илмӣ олимон ва муҳаққиқони ватанӣ кам аҳамият дода шудааст. Хуб мешуд, ки диссертант ба асарҳои олимони ватанӣ бисёртар таъкид карда, аз онҳо васеътар истифода барад.

3. Агар муаллиф дар диссертатсия бо дарназардошти гузариши корхонаҳои муосири ватанӣ ба пешниҳоди ҳисобот мувофиқи Стандарти байналмилалӣ ҳисоботи молиявӣ бархе масъалаҳоро мавриди баррасӣ ва натиҷагирӣ қарор медод, муҳтавои кор боз ҳам беҳтар мегашт.

4. Дар қисми диссертатсионӣ пешниҳодҳои ҷолиб оид ба ворид намудани ҳисобҳои иловагӣ ба нақшаи ҳисобҳои амалкунанда оварда шудаанд. Хуб мешуд ҷиҳати тақвияти натиҷаҳо тасдиқоти дахлдор аз ҷониби мақомоти ваколатдори танзимкунандаи давлатӣ оварда шавад.

5. Муаллифи диссертатсия бояд ба таъминоти методии аудити сармояи худӣ дар заминаи истифодаи технологияҳои муосири иттилоотӣ диққат дода, агар афзалиятҳо ва камбудии барномаҳои мавҷудаи рақамиро баҳогузори мекард, сифати кор боз ҳам хубтар мешуд.

Бояд ибтидо дошт, ки эродҳои зикршуда хусусияти тавсиявӣ дошта, ба арзиши умумии илмӣ диссертатсия таъсири манфӣ намерасонанд.

Хулосаи умумӣ. Диссертатсияи Раҳматзода Мавзунаҳон Даврон дар мавзӯи «Мукамалгардонии методикаи ташкили баҳисобгирӣ ва аудити сармояи худӣ», ки барои дарёфти дараҷаи илмӣ номзади илмҳои иқтисодӣ аз рӯйи ихтисоси 08.00.08 – Баҳисобгирӣ муҳосибӣ ва аудит пешниҳод гардидааст, ба бандҳои 31, 33, 34, 35 ва 37 “Тартиби додани дараҷаҳои илмӣ” (қарори Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон аз 30 июни соли 2021, №267) ҷавобгӯ буда, дар сатҳи зарурӣ омода гардидааст ва таҳқиқоти пурра баанҷомрасида ҳисоб меёбад. Муаллифи он Раҳматзода Мавзунаҳон Даврон - барои дарёфти дараҷаи илмӣ номзади илмҳои иқтисодӣ аз рӯйи ихтисоси 08.00.08 – Баҳисобгирӣ муҳосибӣ ва аудит сазовор мебошад.

Муқарриз,

мудири кафедраи менеҷменти

Академияи идоракунии давлатии назди

Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон,

доктори илмҳои иқтисодӣ, дотсент

Қодирова Г.Т.

Имзои Қодирова Гулмо Толибовна-ро тасдиқ мекунам

Сардори раёсати кадрҳо, коргузори
ва корҳои махсуси АИДНПЧТ

Ҷоирхонзода Ф.З.

(Суроға: 734055, ш. Душанбе, кӯчаи Саид Носиров 33, АИДНПЧТ, Тел: 88-111-77-41, E-mail: kodirovagulmo68@gmail.com) 05.08.2025